

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

วิถีชุมชนกับการสืบทอดภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

ภานุ พัฒนปณิธิพงศ์¹, พงษ์ ศรีเกษตรศรี¹, อำนาจ เย็นสบาย¹, สาธิต ทิมวัฒนบัณฑิต¹

¹ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาชนะดินเผากับวิถีชีวิตชุมชนการสืบทอดภูมิปัญญา รูปแบบภาชนะ และการบริหารจัดการของชุมชนเครื่องปั้นดินเผาในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

วิธีดำเนินการวิจัย ใช้วิธีวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ศึกษารวบรวมข้อมูลเอกสารและภาคสนามในพื้นที่ผู้ให้ข้อมูลใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง คือ ผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่มีประสบการณ์นานกว่า 10 ปีใน 4 ชุมชนได้แก่ ชุมชนบ้านมอญ ตำบลบ้านแก่ง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ชุมชนบ้านโคกหม้อ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ชุมชนบ้านคลองสระบัว ตำบลคลองสระบัว อำเภอเมืองพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และชุมชนเกาะเกร็ด ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรีรวมจำนวน 16 ราย เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์เจาะลึก สันทนากลุ่มย่อย และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม วิเคราะห์เนื้อหา จัดจำแนกข้อมูลรายประเด็น และการรังสรรค์วิทยา

ผลวิจัยพบว่า ชุมชนเครื่องปั้นดินเผาในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามีอัตลักษณ์เฉพาะชุมชน วิถีชีวิตของผู้ทำเครื่องปั้นดินเผามีความผูกพันกับประวัติศาสตร์ชุมชนและพัฒนาการเครื่องปั้นดินเผามีคติความเชื่อพิธีกรรมในการทำเครื่องปั้นดินเผาจากรุ่นสู่รุ่น รูปแบบภาชนะมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผา และการบริหารจัดการของชุมชนมีพลังแห่งความสามัคคี เอื้อเพื่อแบ่งปันกันในชุมชนที่จะรักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของชุมชนการสืบทอดภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พบว่า ผู้ถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาามีวิธีการและมีความตระหนักถึงภูมิปัญญา 10 ประการ ได้แก่ สภาพแวดล้อม ประสิทธิภาพ การเรียนรู้ ความรู้ ภูมิปัญญา ความรัก แสวงหา กล้าและอดทน สร้างสรรค์ และสำนึก

คำสำคัญ : วิถีชีวิตชุมชน, การสืบทอดภูมิปัญญา, เครื่องปั้นดินเผา, ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

Local Lifestyle with convey the wisdom of pottery in The Chao-Praya river basin.

Panu Pattanapanithipong¹, Prit Supasetsiri¹, Amnart Yensabai¹,
Sathit Thimwatbunthong¹

¹Faculty of Fine Arts Srinakharinwirot University.

ABSTRACT

This research aims to study pottery with community life, the wisdom, form and the management of the communities in the river basin.

To conduct the research, the research method used descriptive analysis of the study data and documents in the field. This information is used to select samples, specifically, the production experience for more than 10 years in four communities, including Banmorn Community, Bangaeng Sub-district, Meung District, Nakornsawan Province, Ban Kokemaw Community, Chergklad Sub-district, Bangrajan District, Singhaburi Province, Ban Klongsrabueu, Klongsrabuea Sub-district, Meung District, Ayothaya Pronivce and Koh Kred Community, Koh Kret Sub-district, Pak Kret District, Nonthaburi, the number of sample is 16. The data were collected through interviews using in-depth interviews, focus group and observation participatory and non-participatory, content analysis, classification of information, issues, and creation science.

The researchers found that lifestyle communities in the river basin are unique community identity, history and community development pottery. The belief in the ritual of making pottery from generation to generation, which is a container format linked with the pottery wisdom and managed services community that has the power of unity and generous sharing of the community to sustain environmental resources of community. The wisdom in the neighborhood Chao Phraya river basin found that the broadcast and wisdom are ways and are very aware of 10 wisdoms, namely the environment, learning experiences, knowledge, wisdom, love, seek, courage and patience., creativity and consciousness

Keywords : Community life, Wisdom, Pottery, Chao Phraya river basin

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

บทนำ

เครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเก่าแก่มากมีประวัติศาสตร์นานหลายศตวรรษตั้งแต่ในสมัยสุโขทัยและมีพัฒนาการเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เครื่องปั้นดินเผาถูกพัฒนาไปใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวาง จากเครื่องใช้สอยในวิถีชีวิตประจำวัน ใช้ในพิธีกรรมความเชื่อหรือศิลปกรรมที่มุ่งเน้นคุณค่าทางสุนทรียะ พัฒนาไปถึงผลิตภัณฑ์หรือชิ้นส่วนในภาคอุตสาหกรรมวิศวกรรม และอิเล็กทรอนิกส์ ด้วยคุณสมบัติของเครื่องปั้นดินเผามีความพิเศษเฉพาะด้านนานับประการผลจากความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี เศรษฐกิจ กระแสสังคมวัฒนธรรมเปลี่ยนทำให้ชุมชนผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาต้องมีการปรับตัวเป็นภูมิคุ้มกันรู้เท่าทันกระแสสังคม การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต วัฒนธรรม เทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

กลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาในพื้นที่กลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นชุมชนเครื่องปั้นดินเผาที่มีความสำคัญของประเทศ และมีชื่อเสียง เนื่องจากภาชนะเครื่องใช้ภายในครัวเรือนส่วนมากล้วนเป็นดินเผาทั้งสิ้น การทำภาชนะเครื่องปั้นดินเผาที่เป็นจำเป็นในวิถีชีวิตการดำรงชีพจึงแฝงไปด้วยภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอันหลากหลายด้าน อาทิ วัฒนธรรมการปรุงอาหาร หม้อแกง หม้อยา ภูมิปัญญาการถนอมอาหาร ภาชนะในการหมักดอง พืชผักไว้กินนอกฤดูกาล ครก โห และอื่น ๆ คนโท โอ่ง อ่าง กระถาง น้ำตั้น รวมถึงภูมิปัญญาเทคโนโลยีการผลิต ภาชนะดินเผาทั้งชนิดเนื้อธรรมดา (Earthen were) และภาชนะเนื้อแกร่ง (Stone were) อีกทั้งพื้นที่คือแหล่งอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาเพื่อการบรรจุสินค้าขายส่งออกไปต่างประเทศ แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ

เส้นทางคมนาคมการติดต่อซื้อขายกับภายนอกชุมชนที่เจริญรุ่งเรืองในอดีต

วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนเครื่องปั้นดินเผากลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของมนุษย์ในยุคหลังสมัยใหม่ แนวโน้มเศรษฐกิจและกระแสสังคมเปลี่ยนแปลง สภาวะการแข่งขัน ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การเข้าถึงระบบสาธารณูปโภคได้ตลอดเวลาในการดำรงชีวิตประจำวันของผู้คนมีสิ่งอำนวยความสะดวกรวดเร็วตามสมัยนิยม มีผลิตภัณฑ์เครื่องใช้สอยหลากหลาย ผลมาจากการพัฒนาทางด้านวัสดุใหม่ ๆ อาทิ พลาสติก สแตนเลส แก้ว ซีเมนต์ ยาง อลูมิเนียม เมลามีน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ตอบสนองวิถีชีวิตของผู้คนในบริบทสังคมเมืองที่มุ่งเน้นความสะดวกสบายและรวดเร็วได้เข้ามาแทนที่เครื่องใช้สอยที่เป็นภาชนะดินเผาแบบดั้งเดิมจึงมีความสำคัญลดน้อยลง หรือหมดความจำเป็นไปในสังคมปัจจุบัน

เครื่องปั้นดินเผาบางรูปแบบถูกเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่การใช้งาน กลายเป็นเครื่องประดับ ตกแต่งสถานที่ ของที่ระลึก ความต้องการใช้ภาชนะดินเผาในวิถีชีวิตประจำวันลดลงกลายเป็นสินค้าเฉพาะกลุ่ม ส่งผลให้ผู้ผลิต ผู้ประกอบการเครื่องปั้นดินเผาได้รับผลกระทบเป็นอย่างมากผลิตและจำหน่ายลดลง ประกอบกับสภาวะเศรษฐกิจ การปรับตัวของค่าเงิน ค่าต้นทุนต่าง ๆ อาทิ ค่าวัตถุดิบ ค่าแรงงาน ค่าเชื้อเพลิง ค่าขนส่งที่ปรับตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็วที่เป็นผลมาจากวิกฤติเศรษฐกิจบางรายไม่สามารถปรับตัวได้ทันเกิดภาวะขาดทุน หรือสูญพิษกระแสเศรษฐกิจไม่ไหวต้องปิดตัวไปลดลงไม่น้อยกว่า ร้อยละ 50 และในจำนวนผู้ประกอบการที่เหลือก็มียอดจำหน่ายลดลงเกือบร้อยละ 50 เช่นกัน

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

กลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาจำนวนมากพยายามค้นหาแนวทางปรับตัวและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ทั้งทางด้านรูปแบบ คุณภาพ และต้นทุนให้สอดคล้องกับสถานะต่าง ๆ บางรายรู้เท่าทันกระแสดemandความต้องการของสังคมได้สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์และจำหน่ายได้ดีเกิดการลอกเลียนแบบผลิตภัณฑ์ซึ่งกัน ผลมาจากการขาดความรู้ความเข้าใจด้านการพัฒนาดิถีต่าง ๆ และแบบองค์รวม ส่งผลให้ความเป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ความหลากหลายของร่องรอยทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่นไม่เด่นชัด อันจะทำให้วิถีชีวิตของชุมชนผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาได้รับผลกระทบทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ศักยภาพการผลิต การสร้างสรรค์ผลงาน ความรู้ ภูมิปัญญาของชาติกำลังจะเลือนหายไป จากการรู้เท่าไม่ถึงการณ์เพื่อความอยู่รอดหวังเพียงเพื่อการจำหน่ายได้ในช่วงสั้นๆ

รูปแบบเครื่องปั้นดินเผาจึงเป็นเครื่องหมายอย่างหนึ่งที่แบ่งให้เห็นความแตกต่างทางสังคม วัฒนธรรม ภาษาถิ่นดินเผาของสังคมต่าง ๆ ในช่วงสมัยใดสมัยหนึ่ง ทำให้เห็นถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมและเข้าใจถึงสภาพความเป็นอยู่ของคนในยุคสมัยนั้น และภาษาถิ่นดินเผาของสังคมหนึ่งในแต่ละสมัยแบ่งให้เห็นความแตกต่างทางวัฒนธรรมและระดับสติปัญญาของกลุ่มชนสมัยใหม่กับกลุ่มชนดั้งเดิม อันได้แก่ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญา เทคโนโลยีการผลิต เศรษฐกิจการค้า ความเชื่อพิธีกรรม ความหมายและค่านิยมของสังคมที่มีต่อรูปแบบหน้าที่ใช้งานภาษาถิ่นดินเผากับวิถีชีวิตประจำวัน พื้นฐานขีดความสามารถ ความเจริญรุ่งเรือง พัฒนาการของสังคมยุคต่าง ๆ และสามารถใช้อย่างดี คุณลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม

(cultural identity) สายันต์ ไพรชาญจิตร์ (2551 : 5) ได้กล่าวว่า

“คุณลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่บนเครื่องถ้วยที่ผลิตขึ้นในแต่ละแหล่งเตาแต่ละเมือง แต่ละยุคสมัย อาจจะมีคุณลักษณะทางด้านรูปทรงที่คล้ายคลึงในแบบแผนร่วมกัน แต่เมื่อศึกษารายละเอียดมิติต่างๆ จริ่งแล้วก็จะพบว่าเป็นแบบแผนที่คล้ายคลึงกันหรือเหมือนกันนั้นยังมีความแตกต่างกันออกไปไม่เหมือนกันไปเสียทั้งหมด และส่วนที่แตกต่างกันนี้เองที่ช่วยให้เรา รู้ว่าศิลปินผู้ผลิตเครื่องถ้วยแต่ละแหล่งเตา แต่ละยุคสมัย เป็นชนกลุ่มใด มีวัฒนธรรมแบบไหน”

คำกล่าวนี้หากพิจารณาถึงเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนต่าง ๆ ที่มีอยู่ทั่วทุกภูมิภาคจะพบว่าภาษาถิ่นดินเผามีหน้าที่การทำงานที่ไม่แตกต่างจากกันมากนัก แต่เมื่อพิจารณาในมิติศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชน ภาษาถิ่นดินเผายังมีความหลากหลาย การสร้างสรรค์ภูมิปัญญา การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความคิดที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนที่พัฒนามาจากรากเหง้าเดียวกันตามภูมิสำเนาที่ใกล้ชิดกันในภูมิอากาศที่ไม่แตกต่างกัน มีความสัมพันธ์โยงใยกันอย่างไร มีพัฒนาการ มีจุดร่วมในความหลากหลาย และความแตกต่างในความเหมือนของภูมิปัญญาการทำเครื่องปั้นดินเผาอย่างไร มีปัจจัยอะไรที่ส่งเสริมเกื้อหนุนให้สามารถสืบทอดและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ดำรงอยู่มาจนปัจจุบันท่ามกลางกระแสสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลงของระบบทุนนิยม วัฒนธรรมบริโภคนิยม

การศึกษาเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาสอดคล้องตามแผนแม่บท

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

วัฒนธรรมแห่งชาติ 2550 - 2559 (กระทรวงวัฒนธรรม, 2552 : 113) ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ สืบทอด และส่งเสริมการดำเนินงานด้านศิลปะและวัฒนธรรมบนพื้นฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรมการพัฒนาวัฒนธรรมร่วมสมัยรวมถึง การฟื้นฟูสืบทอดภูมิปัญญาไทยและสอดคล้อง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) มุ่งเน้นการพัฒนา คนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต พัฒนา คุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง และสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2555-2559) บูรณาการด้านการวิจัย ที่สอดคล้องเชื่อมโยงกับความต้องการของชุมชน และปัญหาที่สำคัญเร่งด่วนเพื่อการพัฒนาประเทศ ควบคู่กับการวิจัยเพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ ซึ่งจุดเน้นที่สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลง และภาวะความเสี่ยงในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อม ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต เรียนรู้ วัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ตลอดจน การบริหารกิจการ การสร้างความเข้มแข็งและ การสร้างภูมิคุ้มกันของท้องถิ่น เสริมสร้าง ศักยภาพของชุมชนมีส่วนร่วมในการ ส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนาคุณค่าทางคุณธรรม จริยธรรม ศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ที่หลากหลายของ ชาติบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการวิจัยเกี่ยวกับ องค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม รูปแบบแนวคิด ค่านิยม และสร้างสรรค์งานศิลปะระดับชุมชน

ในปรากฏการณ์นี้ผู้ผลิตจำนวนมากกำลัง ค้นหาแนวทางวิธีการส่งเสริมที่จะสร้างภูมิคุ้มกัน ช่วยให้สามารถรักษาสืบทอดภูมิปัญญาของตน อนุรักษ์ พัฒนาเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของ ชุมชนเครื่องปั้นดินเผาไว้มิให้เลือนหายไป ซึ่ง ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งว่า การศึกษาเครื่องปั้นดินเผาในเขตลุ่มแม่น้ำ

เจ้าพระยาจะวิเคราะห์ผ่านมุมมองทางศิลปะวัตถุ รูปแบบเครื่องปั้นดินเผาที่เชื่อมโยงไปสู่บริบทสังคม และบริบทศิลปกรรมในกระแสความต้องการของ ผู้บริโภคในสถานการณ์ปัจจุบัน ทั้งในเชิงอนุรักษ์ และเพื่อการพัฒนาไปสู่อนาคต เพื่อสามารถ ปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและ ความต้องการของสังคม โดยการวิจัยนี้ เริ่มต้น การศึกษา วิถีชีวิต รูปแบบภาชนะภูมิปัญญา การบริหารจัดการของกลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา เป็นอย่างไร เพื่อนำไปวิเคราะห์สังเคราะห์ นำเสนอแนวทางวิธีการดำเนินกิจการ เครื่องปั้นดินเผาด้านต่าง ๆ

ผลการศึกษาครั้งนี้เป็นแนวทางหนึ่งที่สำคัญที่ช่วย ส่งเสริมให้เข้าใจสภาพการณ์ของ ชุมชน ให้เห็นภาพรวมของวัฒนธรรมของกลุ่ม เครื่องปั้นดินเผาด้านวิถีชีวิตความเชื่อ รูปแบบ ผลิตภัณฑ์ ภูมิปัญญา การบริหารจัดการรวมถึง สภาพแวดล้อม ทรัพยากรของชุมชนเครื่องปั้นดินเผา ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ข้อมูลพื้นฐานที่จะ นำไปสู่การพัฒนาเครื่องปั้นดินเผา การปรับตัว ของช่างปั้น ผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาได้อย่าง เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม โครงสร้าง ทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต อีกทั้ง ยังกระบวนกรวิจัยนี้จะช่วยให้ชุมชนเข้าใจสังคม ทิศทางหรือแนวทางสำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ให้เหมาะสมตรงจุดตามความต้องการของ ผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมาย ผลการวิจัยเกิดประโยชน์ แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีแนวทางการส่งเสริม พัฒนาชุมชน กลุ่มผู้ผลิต ผู้ประกอบการ นักวิชาการ ครูอาจารย์ นิสิต นักศึกษา ผู้สนใจ เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ การศึกษาที่เข้าถึงชุมชน หลากหลายมิติและแบบองค์รวม โดยมีหลักการ พื้นฐานจากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล การพึ่งตนเอง และคิดอย่างสร้างสรรค์ โดยมีได้หมายถึงตัวสินค้า

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

เพียงอย่างเดียวรวมถึงการสร้างสรรค์ทรัพยากรบุคคลด้วย และเป็นกระบวนการทางความคิด การสร้างสรรค์คิดค้น การรักษาภูมิปัญญา คติความเชื่อ พิธีกรรม ในการทำเครื่องปั้นดินเผา การถ่ายทอดการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าและคุณภาพ สืบทอดและรักษาไว้มิให้เลือนหายไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาภาชนะดินเผากับวิถีชีวิตชุมชนรูปแบบ ภูมิปัญญา และการบริหารจัดการของชุมชนเครื่องปั้นดินเผาในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากหนังสือ เอกสาร บทความวิทยานิพนธ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษากลุ่มผลิตเครื่องปั้นดินเผา ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงพรรณนา วิเคราะห์เพื่อค้นหาและวิเคราะห์วิถีเฉพาะของแต่ละกลุ่มชุมชนผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา

1. ขอบเขตของการวิจัย

1.1 ศึกษาวิถีชีวิตชุมชนผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ประเด็นที่ศึกษาคือ วิถีชีวิต การถ่ายทอด-สืบทอดภูมิปัญญาการ คติความเชื่อพิธีกรรม ในการทำเครื่องปั้นดินเผา รูปแบบ ภูมิปัญญา การบริหารจัดการ

1.2 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากพื้นที่ศึกษา เพื่อรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติพื้นที่ศึกษา วิถีชีวิต การถ่ายทอด-สืบทอดภูมิปัญญาการ คติความเชื่อพิธีกรรม ในการทำเครื่องปั้นดินเผา รูปแบบ เทคโนโลยี กระบวนการบริหารจัดการผลสำเร็จ ของกลุ่มผู้ผลิต

เครื่องปั้นดินเผาในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาด้วยวิธีการ ดังนี้

1) การสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และสนทนากลุ่มย่อย กลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา ผู้จำหน่ายเครื่องปั้นดินเผา

2) การสังเกตการณ์ทั้งการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

3) ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลวิธีเฉพาะชุมชน การถ่ายทอด-สืบทอดภูมิปัญญาการ คติความเชื่อพิธีกรรม ในการทำเครื่องปั้นดินเผา รูปแบบ ภูมิปัญญา กระบวนการบริหารจัดการชุมชน

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างประชากร คือ กลุ่มชุมชนผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล เฉพาะชุมชนที่มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มายาวนานและเป็นที่รู้จักของผู้คนในสังคมผลิตเครื่องปั้นดินเผาประเภทภาชนะสำหรับบรรจุเครื่องใช้สอย (ไม่รวมถึงเครื่องปั้นดินเผาที่เป็นวัสดุหรือชิ้นส่วนสำหรับการก่อสร้างอาคาร เช่น อิฐและกระเบื้อง) ประกอบด้วยชุมชนผลิตเครื่องปั้นดินเผาใน 4 จังหวัด อันได้แก่ 1) ชุมชนบ้านมอญ ตำบลบ้านแก่ง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ 2) ชุมชนบ้านโคกหม้อ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี 3) ชุมชนบ้านหม้อ ตำบลคลองสระบัว อำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 4) ชุมชนเกาะเกร็ด ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และเป็นกลุ่มที่มีการสืบทอดภูมิปัญญา ทำกิจการเครื่องปั้นดินเผาต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลามากกว่า 10 ปี

ผู้ให้ข้อมูลเป็นบุคคลที่ผ่านการตรวจสอบข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นว่าเป็นบุคคลที่มีประสบการณ์เกี่ยวข้องโดยตรงกับผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในพื้นที่ชุมชน มีอาชีพเกี่ยวเนื่อง

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

กับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาและมีการสืบทอดกิจการจากรุ่นบิดามารดาต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลามากกว่า 10 ปี ขึ้นไป ใน 4 ชุมชน มีดังนี้

1) ผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนบ้านมอญหมู่ 1 ต.บ้านแก่ง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์จำนวน 7 ราย

2) ผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาบ้านโคกหม้อหมู่ที่ 7 ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรีจำนวน 2 ราย (ทั้งชุมชนมีเพียง 2 ราย)

3) ผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาบ้านคลองสระบัวตะวันตก หมู่ที่ 2 ตำบลคลองสระบัว อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจำนวน 2 ราย (ทั้งชุมชนมีเพียง 2 ราย)

4) ผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาในหมู่ที่ 1 ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรีจำนวน 5 ราย

3. เครื่องมือและการสร้างเครื่องมือในการวิจัย

3.1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลที่มีอยู่จริงด้านวิถีชีวิต การถ่ายทอด-สืบทอดภูมิปัญญา คติความเชื่อพิธีกรรมในการทำเครื่องปั้นดินเผา รูปแบบ ภูมิปัญญา กระบวนการบริหารจัดการ

3.2 การสนทนากลุ่มย่อยกับผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปรากฏการณ์ เหตุการณ์ พฤติกรรม ข้อมูลวิถีชีวิต การถ่ายทอด-สืบทอดภูมิปัญญา คติความเชื่อพิธีกรรมในการทำเครื่องปั้นดินเผา รูปแบบ ภูมิปัญญา กระบวนการบริหารจัดการ

3.3 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมแบบโดยเข้าไปสังเกตกับชุมชน การสังเกตการณ์ลักษณะปรากฏการณ์ เหตุการณ์ พฤติกรรม ลักษณะเฉพาะของกลุ่ม ในพื้นที่สถานที่ต่าง ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูล วิถีชีวิต การถ่ายทอด-สืบทอดภูมิ

ปัญญา คติความเชื่อพิธีกรรม ในการทำเครื่องปั้นดินเผา รูปแบบ ภูมิปัญญา กระบวนการบริหารจัดการของชุมชน

ลักษณะข้อมูลในการวิจัย ได้แก่ เอกสารตัวอักษร ภาษาชนพื้นเมือง เสียงบันทึกการสนทนา บทสัมภาษณ์ ภาพถ่าย ภาพวาด

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้มีลำดับตามข้อวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูลศึกษาวิถีชีวิตชุมชนผู้ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ประเด็นที่ศึกษาคือ วิถีชีวิต การถ่ายทอด-สืบทอดภูมิปัญญาการ คติความเชื่อพิธีกรรม ในการทำเครื่องปั้นดินเผา รูปแบบ ภูมิปัญญา กระบวนการบริหารจัดการผลสำเร็จของแหล่งผลิตภาษาชนพื้นเมืองในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ

1) การสำรวจภาคสนามแบบไม่เป็นทางการ และเป็นทางการผ่านผู้นำชุมชนผู้ผลิตในพื้นที่

2) ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลตามสภาพปรากฏการณ์จริงในชุมชน วิถีชีวิต การถ่ายทอด-สืบทอดภูมิปัญญา คติความเชื่อพิธีกรรม ในการทำเครื่องปั้นดินเผา รูปแบบ ภูมิปัญญา กระบวนการบริหารจัดการผลสำเร็จ

3) การสังเกตแบบไม่เป็นทางการโดยเข้าไปสังเกตกับชุมชน เป็นการสังเกตการณ์เชิงคุณภาพ ถึงลักษณะเฉพาะของกลุ่ม ได้แก่ สภาพแวดล้อม/ทรัพยากร วิถีชีวิต/ความเชื่อ รูปแบบ/แนวคิดทางศิลปะ ภูมิปัญญา/เทคโนโลยีการตลาด/เศรษฐกิจ การดำเนินกิจการ ปัญหาอุปสรรค การแก้ไขปัญหา ผลสำเร็จหรือความล้มเหลว

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

4) ใช้การสัมภาษณ์สนทนากลุ่มย่อย 3-5 คน และพูดคุยแบบตัวต่อตัวโดยมีการบันทึกเสียง และถ่ายภาพ ผลลัพธ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

5.1 ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลเบื้องต้นโดยใช้วิธี ตรวจสอบสามเส้า (ก) ตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกันของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ด้าน บุคคล เวลา สถานที่ (ข) ตรวจสอบด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งใช้วิธีมากกว่า 1 วิธี คือ การสนทนากลุ่มย่อยและรายบุคคล การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ประกอบการเข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชุมชน และถามซ้ำข้อมูลเพื่อยืนยันความเข้าใจของข้อมูลเบื้องต้น (ค) ตรวจสอบข้อมูลกับเจ้าของข้อมูลโดยสำรวจการตีความผลสรุปต่าง ๆ ว่ามีการตีความเข้าใจตรงกันหรือไม่

5.2 นำข้อมูลมาวิเคราะห์จัดจำแนกเป็นรายประเด็นที่กำหนดไว้ในกรอบแนวคิดการวิจัยและวิเคราะห์เนื้อหาเชื่อมโยงข้อมูลตามข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้อง วิถีชีวิตชุมชนผู้ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ประเด็นที่ศึกษาคือ วิถีชีวิต การถ่ายทอด-สืบทอดภูมิปัญญา คติความเชื่อพิธีกรรม ในการทำเครื่องปั้นดินเผา รูปแบบ เทคโนโลยีกระบวนการบริหารจัดการผลสำเร็จ ของผู้ผลิตในชุมชนผลิตเครื่องปั้นดินเผาในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาทั้ง 4 กลุ่ม

ผลการวิจัย

ผล การ ศึก ษา พบ ว่า ชุม ชน เครื่องปั้นดินเผามีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกันในด้าน คติความเชื่อพิธีกรรม วิธีการถ่ายทอด-สืบทอด

ภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาที่สั่งสม มาจากบรรพบุรุษปู่ย่าตายายสู่รุ่นพ่อแม่สู่รุ่น ลูกหลาน และการบริการจัดการของชุมชนที่มี พลังแห่งความสามัคคี เอื้อเพื่อแบ่งปันกันใน ชุมชน

เมื่อวิเคราะห์ในรายละเอียดเครื่องใช้สอย ภาชนะรูปแบบต่าง ๆ เชิงลึก พบว่า รูปแบบ เครื่องปั้นดินเผาของแต่ละชุมชนมีอัตลักษณ์ เฉพาะชุมชน รูปแบบมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน กับ ประวัติ ศาสตร์ ชุมชน สร้างสรรค์ เครื่องปั้นดินเผาเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ ถ่ายทอดต่อกันมา ผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษา จากภาคเอกสารและภาคสนาม ในมิติ ดังนี้

1. วิถีชุมชนเครื่องปั้นดินเผาในเขต ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

ผลการศึกษาชุมชนเครื่องปั้นดินเผาในเขต ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ผลพบว่า

1.1 วิถีชีวิตชุมชนเครื่องปั้นดินเผาเป็น การดำรงชีพได้ภูมิปัญญาการทำเครื่องปั้นดินเผา มาจากการถ่ายทอดของบรรพบุรุษสู่รุ่นลูกหลาน และได้มาจากวิถีชีวิตประจำวันของตนเอง การได้ เรียนรู้ด้วยตนเองจากพบเห็นการทำงานของพ่อแม่ ทุกวัน การถูกใช้ให้ทำตั้งแต่เด็กจนเติบโตเป็น ผู้ใหญ่สร้างครอบครัวต่อไป ประกอบกับ ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ใน ชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยดิน ป่าไม้ และ แหล่งน้ำซึ่งเป็นทรัพยากรพื้นฐานที่หาได้ง่ายราคา ถูกในยุคสมัยนั้น เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ใช้แรงกาย สร้างสรรค์ขึ้นมาหล่อเลี้ยงชีวิตสมาชิกใน ครอบครัวและชุมชนให้สามารถทำอาชีพ เครื่องปั้นดินเผาสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นหลายชั่วอายุ คนจนถึงปัจจุบัน

การทำเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนใน เขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในอดีตวิถีชีวิตส่วนมาก

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพการศึกษารายปีตามข้อมูล TCI กลุ่ม 1

ล้วนเป็นชาวเชื้อสายมอญ มีวิถีชีวิตอยู่ตามริมน้ำ ยังไม่มีพื้นที่ทำกินปลูกพืชทำการเกษตร ต้องอาศัย ภูมิปัญญาการทำภาชนะดินเผาที่ติดตัวมา ทำหม้อดินเผาหม้อแกงหม้อยา โถ่ง อ่าง ภาชนะ บรรจุน้ำเครื่องใช้สอยในครัวเรือน ทำไว้เพื่อ แลกข้าวแลกอาหารทุกอย่างที่เลี้ยงชีพได้ เพื่อ ความอยู่รอด ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต เป็นแบบสังคมเมืองชุมชนขยายตัว มีการกักเก็บ หุงต้มอาหาร ภาชนะดินเผาเป็นที่ต้องการของ ผู้คนท้องถิ่นต่าง ๆ มีการปั้นออกขายกับชุมชน ภายนอกกันอย่างกว้างขวาง ได้แก่ ชุมชนเกาะเกร็ด ชุมชนคลองสระบัว และชุมชนบ้านมอญ

ภาพที่ 1 ภาพแสดงที่ตั้งชุมชนเครื่องปั้นดินเผาใน เขตกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

ที่มา : ภาณุ พัฒนปณิพิงศ์. (2559). วาดภาพ

วิถีชุมชน การทำเครื่องปั้นดินเผาของ บ้านโคกหม้อ บริเวณกลุ่มแม่น้ำน้อย อำเภอ บางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นชุมชนที่ถูกจัดตั้งขึ้น มาจากโครงการฝักอาชีพเสริมจากการทำ การเกษตร เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูรูปแบบ ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาเตาแม่น้ำน้อย ในปี พ.ศ. 2538 เป็นต้นมาหลังจากที่มีการค้นพบ เตาโบราณแม่น้ำน้อย เมื่อปี พ.ศ. 2531-2535

มีการอบรมสมาชิกในชุมชนจำนวน 20 รุ่น ผู้เข้า อบรมกว่า 400 คน ให้มีอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา ผลิตไหสี่หู คนโท คนที ปัจจุบันเหลือผู้ที่ทำ อาชีพนี้เพียง 2 คน ผลิตไหสี่หู และคนที โดยไม่มี การปรับเปลี่ยนรูปแบบให้มีความหลากหลาย ไม่มี ผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ตามสมัยนิยม

วิถีชุมชนการทำเครื่องปั้นดินเผาของ บ้านเกาะเกร็ดและชุมชนบ้านมอญ มีการพึ่งพา อาศัย แบ่งปันกัน จะทำร่วมกันในหมู่เครือญาติ ผู้ชายจะทำหน้าที่ทุกขั้นตอนการผลิต ตั้งแต่ขุด ดินเตรียมดิน หาฟืน การปั้นตลอดจนการเผา หากงานสั่งเข้ามาสามารถหีบยืมเตาเผา ช่วยเหลืองานกันได้โดยนั้งานเข้าเตาเป็น เตาเผา 1 เตา หรือ 2 เตา จากแต่ก่อนที่มีการเอาแรงกัน ภายหลังในช่วงปี พ.ศ. 2530-2535 เริ่มมีการส่ง ผลิตเข้ามาเป็นจำนวนมาก ทำให้มีการปรับเปลี่ยน เป็นการจ้างแรงงานงานบุคคลภายนอกชุมชน ซึ่ง เป็นช่างปั้นจากภาคอีสาน แถบจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ โดยได้รับการแนะนำมาพร้อมกับพ่อค้า คนกลางที่มีรูปแบบงานมาให้ทำ

วิถีชุมชนการทำเครื่องปั้นดินเผาของ บ้านคลองสระบัวผู้วิจัยพบว่า เป็นการทำ เครื่องปั้นดินเผาโดยผู้หญิงที่อาศัยการขึ้นรูปด้วย มือ การตีหม้อด้วยไม้ตีดินและหินดู เป็นภาชนะ หม้อทะนง หม้อตาล กาดม่น้ำ และหม้อเชิงกราน จำหน่ายเฉพาะในชุมชนหรือผู้ที่มาสั่งทำใน จำนวนน้อยไม่กี่สิบใบ สืบทอดภูมิปัญญามาจาก บรรพบุรุษจนถึงรุ่นปัจจุบันซึ่งเหลือผู้ที่ปั้นเป็น เพียง 2 คน ทำเพื่อการอนุรักษ์เรียนรู้รูปแบบ ภูมิปัญญา ซึ่งกำลังจะสูญหายไป ให้เยาวชนในชุม ชชนักเรียนนักศึกษาได้เข้ามาเรียนรู้เท่านั้นไม่ได้ มีการปั้นเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้สอยในชีวิตประจำวัน

1.2 ประวัติศาสตร์ของชุมชน เครื่องปั้นดินเผาในพื้นที่กลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ทั้ง 4

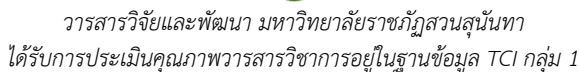
วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

ชุมชน ผู้วิจัยพบว่า มีการทำเครื่องปั้นดินเผา มาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น ในสมัยของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ระหว่างปี พ.ศ. 1914 -1921 ซึ่งเป็นช่วงคาบเกี่ยวกับสมัยอาณาจักรสุโขทัย มีการยกทัพตีหัวเมืองกวาดต้อนผู้คนมารวมอยู่บริเวณแหล่งที่ราบลุ่มแม่น้ำน้อย ในเขตเมืองแพรกขึ้นตรงต่อกรุงศรีอยุธยาการพิจารณาทางด้านประวัติศาสตร์ของชาวข่างปิ่นลุ่มแม่น้ำน้อยสรุปที่มาได้ 3 แนวทาง คือ 1) เป็นกลุ่มข่างปิ่นที่ถูกกวาดต้อนจากการทำสงครามระหว่างกรุงศรีอยุธยากับหัวเมืองกลุ่มอาณาจักรสุโขทัย 2) เป็นกลุ่มข่างปิ่นดินเผาที่อพยพมาจากสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี เพื่อหาแหล่งทำกินใหม่ 3) เป็นกลุ่มข่างปิ่นที่ติดตามเจ้านครอินทร์มาจากเมืองจีนในสมัยของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ในปี พ.ศ. 1920 โดยราชทูตนำพาข่างเครื่องปั้นดินเผาชาวจีน มาทำเครื่องปั้นดินเผาที่ริมแม่น้ำน้อยในจังหวัดสิงห์บุรี เป็นการกระทำเช่นเดียวกับพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เป็นช่วงสมัยราชวงศ์หมีงของจีนที่มีความเจริญรุ่งเรืองด้านการผลิตเครื่องปั้นดินเผาปอร์สเลน ใช้เทคโนโลยีและเผาที่อุณหภูมิสูง สีขาว โปร่งแสง เนื้อผลิตภัณฑ์แกร่ง แต่การทำเครื่องปั้นดินเผาของแหล่งเตาแม่น้ำน้อยไม่สามารถทำปอร์สเลนได้ ทำได้แต่สโตนแวร์เท่านั้นเพราะวัตถุดิบที่มีอยู่ในลุ่มแม่น้ำน้อยไม่บริสุทธิ์พอ และเนื้อดินปั้นมีความทนไฟไม่สูงพอทำได้เฉพาะสโตนแวร์และเอิร์ทเธนแวร์

ซึ่งริมแม่น้ำน้อยในจังหวัดสิงห์บุรีเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งดินดีเหมาะสำหรับทำเครื่องปั้นดินเผา ป่าไม้มีเชื้อเพลิงในการเผาอุดมสมบูรณ์ น้ำดีมีเส้นทางคมนาคมทางน้ำสะดวก ความอุดมสมบูรณ์ด้านพืชพันธุ์ธัญญาหาร จากการค้นพบมีเตาเผาขนาดเล็ก-ใหญ่ จำนวนมากกว่า 200 เตา ซึ่งเรียกได้ว่าเป็น

แหล่งอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่มีขนาดใหญ่ที่สุดเท่าที่มีการค้นพบแหล่งเครื่องปั้นดินเผาในประเทศไทย มีขนาดกว้าง 5.6 เมตร ยาว 14.5 เมตร ปล่องเตามีเส้นผ่านศูนย์กลาง 2.8 เมตร ผลิตให้สืบทอดใช้สำหรับบรรจุสินค้าส่งออกไปขายต่างประเทศ ท่อดินเผาลักษณะเดียวกันกับท่อน้ำประปาดินเผาที่พระราชวังนารายณ์ และผลิตภาชนะดินเผาที่ใช้ในครัวเรือนและต้องสิ้นสุดลงเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาให้กับพม่าครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2310) นับว่าชุมชนข่างปิ่นดินเผาลุ่มแม่น้ำน้อยมีอายุการทำอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา ประมาณราว 400 ปี

ต่อมาในช่วงสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ชาวมอญที่ได้อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในเมืองไทยและอีกหลายระลอกในช่วงรัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 4 ได้รับพระราชทานที่ดินทำกินให้แก่แรกอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนตามที่ราบลุ่มริมแม่น้ำภาคกลาง ได้แก่ ปทุมธานี อยุธยา อ่างทอง นนทบุรี ส่วนหนึ่งมีอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา ทำอิฐมอญ โดยเฉพาะชุมชนที่เกาะเกร็ด ข่างปิ่นมีฝีมือทำเครื่องปั้นดินเผา แกะสลักลายวิจิตรงดงามเป็นพิเศษ ใช้เป็นเครื่องบรรณาการสำหรับ ผู้ใหญ่ ขุนนางในราชสำนัก เกิดการค้าขายเครื่องปั้นดินเผาทางเรือกับชุมชนบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตลอดทั้งสาย ลุ่มแม่น้ำท่าจีน ลุ่มน้ำป่าสักมีการเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนสินค้ากันเป็นวงกว้างสินค้าภาชนะดินเผาได้รับความนิยมเป็นที่ต้องการทั่วทุกภูมิภาค ประกอบกับการขยายตัวของชุมชน พ่อค้ามอญปากเกร็ดและสามโคกได้เดินเรือขึ้นเหนือตามลำน้ำเจ้าพระยาไปขายเครื่องปั้นดินเผาถึงจังหวัดนครสวรรค์ เมื่อสินค้าหมดจอดเรือพักอาศัยอยู่ริมน้ำเจ้าพระยาพบความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่และทรัพยากร ดินมีคุณภาพดีเหมาะกับการทำ

1.3 คติความเชื่อพิธีกรรมในการทำ
เครื่องปั้นดินเผาของชุมชนในเขตลุ่มแม่น้ำ
เจ้าพระยา ผู้วิจัยพบว่า ช่างปั้นมีคติความเชื่อและ
พิธีกรรมในการประกอบอาชีพเครื่องปั้นดินเผาที่มี
ความคล้ายคลึงกัน ให้ความเคารพในครูบา
อาจารย์ การบอกกล่าวขอขมาพระแม่ธรณีในการ
นำดินมาทำมาหากิน พิธีการวางมวงคลเตาในการ
สร้างเตาเผา การเซ่นไหว้บูชาแม่ย่านางเตา ใน
การเผาแต่ละครั้งหรืออย่างน้อยปีละ ครั้ง

ภาพที่ 2 ภาพแสดงศาลพระภูมิเจ้าที่บ่อดินของชุมชน
ที่มา : ภาน พัทธนปณิธิพงศ์. (2558). ถ่ายภาพ

จากภาพที่ 2 ศาลพระภูมิเจ้าที่ของชุมชน ณ บริเวณบ่อดินบึงเขาดิน เป็นสถานที่สำหรับทำพิธีเซ่นไหว้ขอขมาพระภูมิเจ้าที่พระแม่ธรณี ซึ่งบ่อดินแห่งนี้มีการบริหารจัดการแบ่งสรรดินปีละ 1 ครั้ง ให้กับสมาชิกชุมชนบ้านมอญหมู่ที่ 1 ตำบลบ้านแก่ง เท่านั้นบุคคลภายนอกชุมชน ไม่สามารถนำไปใช้ได้พิธีการวางมงคลเตาในการสร้างเตาเผาจะมีพิธีกรรมบูชาพระภูมิเจ้าที่

1.4 พิธีการวางมงคลเตา เป็นการบูชา เช่นไหว้ พระแม่ธรณีพระภูมิเจ้าที่เพื่อขอขมาและ เบิกฤกษ์เพื่อความเป็นสิริมงคลในการลงหลักปัก ฐานประกอบอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นเครื่อง ยึดเหนี่ยวจิตใจการวางมงคลเตาจะทำโดยครูเตา คือ ช่างปั้นที่มีความรู้และประสบการณ์ ในการทำ เตเผา โดยที่สมาชิกในชุมชนให้ความเคารพนับ ถือ เป็นผู้อาวุโสที่ถ่ายทอดวิชาความรู้ด้านการทำ เครื่องปั้นดินเผาแก่ลูกหลานในชุมชน ครูเตาจะ เริ่มพิธีการด้วยการสวดมนต์บทชุมชนเทวดา แล้ว จดธูปบอกกล่าวขอขมาพระแม่ธรณี พระภูมิเจ้าที่ ครูบาอาจารย์ จากนั้น ครูเตาจะเป็นผู้กำหนด รูปร่างเตาด้วยการวางมงคลเตา คือการนำอิฐก่อ เตมาวางเป็นรูปเตาที่ละชั้นเรียงไล่กันไป ด้านซ้ายและขวาของเตาจากหัวเตาถึงท้ายเตา จำนวน 3 ชั้น หรือ 5 ชั้น หรือ 7 ชั้นแล้วแต่ ความต้องการของเจ้าของเตา หลังจากนั้นก็จะให้ ช่างทำเตาสั่งสร้างต่อจนถึงหลังคาเตา เมื่อถึงอิฐ ก้อนสุดท้ายด้านบนสุดของเตาเรียกสะดือเตาดัง ภาพที่ 2 โดยจะให้ผู้ถือพรหมจรรย์เป็นผู้วางและ ตอกกตลงไปเป็น จากนั้นเจิมหน้าเตาด้วยแป้งเจิม หรือพรมน้ำอบน้ำหอมตามแต่ผู้จัดเตรียมไว้อัน เสร็จสิ้นพิธี

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

ภาพที่ 3 ภาพสะดือเตา

ที่มา : ภาณุ พัฒนปณิธิพงศ์. (2558). ถ่ายภาพ

ภาพที่ 6 การเซ่นไหว้เตาชุมชนเกาะเกร็ด

ที่มา : ภาณุ พัฒนปณิธิพงศ์. (2558). ถ่ายภาพ

1.5 การเซ่นไหว้เตาและการประพรม
แป้งหอมบริเวณหัวเตา จะทำทุกครั้งเมื่อมีการเผา
ในปัจจุบันบางบ้านจะทำพิธีไหว้เตาครั้งใหญ่อย่าง
น้อยปีละ 1 ครั้ง ในช่วงตรุษจีน หรือในช่วงที่งาน
ออกมาเสียหายเป็นจำนวนมาก ดังภาพที่ 4- 7

ภาพที่ 4 ภาพการเซ่นไหว้เตาชุมชนบ้านมอญ

ที่มา : ภาณุ พัฒนปณิธิพงศ์. (2558). ถ่ายภาพ

ภาพที่ 7 การเซ่นไหว้เตาชุมชนบ้านโคกหม้อ

ที่มา : ภาณุ พัฒนปณิธิพงศ์. (2558). ถ่ายภาพ

ภาพที่ 5 การประพรมแป้งหอมและปิดทองหน้าเตา

ที่มา : ภาณุ พัฒนปณิธิพงศ์. (2558). ถ่ายภาพ

2. รูปแบบภาชนะเครื่องปั้นดินเผาในเขต
ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

2.1 รูปแบบเครื่องปั้นดินเผาในเขต
ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ผู้วิจัยพบว่า แต่ละชุมชน
รูปแบบที่มีอัตลักษณ์เฉพาะชุมชน เป็นรูปแบบ
ภาชนะสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนและ
ประวัติศาสตร์ชุมชน อีกทั้งยังสัมพันธ์กับภูมิ
ปัญญาของบรรพบุรุษ

รูปแบบเครื่องปั้นดินเผาชุมชนบ้านมอญ
พบว่า เป็นผลิตภัณฑ์สำหรับการตกแต่งสวน
กระถาง อ่างบัว เนื้อผลิตภัณฑ์เป็นประเภทเอิร์ท
เท็นแวร์ ชนิดไม่เคลือบ

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

รูปแบบเครื่องปั้นดินเผาชุมชนบ้านโคกหม้อ เป็นผลิตภัณฑ์ให้สีหุ และคนที่ เนื้อผลิตภัณฑ์เป็น ประเภทสโตนแวร์ ชนิดมีเคลือบ

รูปแบบเครื่องปั้นดินเผาชุมชนบ้าน คลองสระบัว พบว่าเป็นผลิตภัณฑ์หม้อหอนน หม้อตาล เต้าเซิงกรานขนาดเล็ก เนื้อผลิตภัณฑ์ เป็นประเภทเอิร์ทเท็นแวร์ ชนิดไม่เคลือบ

รูปแบบเครื่องปั้นดินเผาชุมชนเกาะ เกร็ด เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ประดับตกแต่งที่เน้น การแกะสลักลายวิจิตรมีความละเอียดประณีต นิยมใช้เป็นของที่ระลึกของขวัญ ของฝาก เนื้อ ผลิตภัณฑ์เป็นประเภทเอิร์ทเท็นแวร์ ชนิดไม่ เคลือบ

2.2 รูปทรงเครื่องปั้นดินเผาชุมชนบ้านมอญ ภาชนะเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนบ้านมอญ จังหวัดนครสวรรค์ ในอดีตเป็นภาชนะในครัวเรือน มีโอ่งใส่น้ำ หวดนึ่งข้าวเหนียว อ่างนวดขนมจีน กระปุกดับถ่าน อ่างรองน้ำข้าว มีการตกแต่ง ลวดลายด้วยการกดประทับลายที่ขอบปากโอ่งน้ำ ให้เกิดเป็นลายเส้นร่องและลายเส้นนูน ลักษณะ ลายโฉบเล็กน้อย ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับภาชนะ เครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด ที่เป็น หม้อน้ำลายวิจิตร มีการแกะสลักลายเส้น เต็มทั้งใบ ดังภาพที่ 8 และ 9

ภาพที่ 9 ภาพหม้อน้ำลายวิจิตรของบ้านเกาะเกร็ด
ที่มา : ภาณุ พัฒนปณิธิพงศ์. (2558). ถ่ายภาพ

จากภาพที่ 8 และ 9 แสดงให้เห็นว่า แต่ละชุมชนเกาะเกร็ดและบ้านมอญมีรากฐาน ภูมิปัญญาที่มาจากบรรพบุรุษเชื้อสายกลุ่มเดียวกัน แต่มีรูปแบบที่มีอัตลักษณ์เฉพาะชุมชนชนที่ใช้ ภาชนะในบริบทชุมชนที่แตกต่างกัน รูปแบบภาชนะ สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนชนบทเป็นภาชนะใน บ้านเรือนกับภาชนะดินเผาที่ใช้สำหรับเป็นเครื่อง บรรณาการ

เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมในช่วง ปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา เนื่องจากเริ่มมีระบบ สาธารณูปโภค วัสดุใหม่เข้ามาทดแทนจากเดิมเป็น ภาชนะสำหรับบรรจุน้ำ กลายเป็นกระถางภาชนะที่ เจาะรูส่วนใหญ่ เป็นภาชนะสำหรับตกแต่งสวน มีขนาดเล็กใหญ่ต่างกันไป ดังภาพที่ 10

ภาพที่ 8 ภาพภาชนะดินเผามอญในอดีต
ที่มา : ภาณุ พัฒนปณิธิพงศ์. (2558). ถ่ายภาพ

ภาพที่ 10 ภาพภาชนะดินเผามอญในปัจจุบัน
ที่มา : ภาณุ พัฒนปณิธิพงศ์. (2558). ถ่ายภาพ

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพการศึกษารายปีในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

รูปแบบเครื่องปั้นดินเผาไหสีหูของ
ชุมชนบ้านโคกหม้อ ดังภาพที่ 11

ภาพที่ 11 ภาพเครื่องปั้นดินเผาบ้านโคกหม้อ
ที่มา : ภาณุ พัฒนปณิธิพงศ์. (2558). ถ่ายภาพ

ภาพที่ 12 ภาพตัวอย่างการตกแต่งลวดลายกระถาง
ที่มา : ภาณุ พัฒนปณิธิพงศ์. (2558). ถ่ายภาพ

2.3 ลวดลายและสีเครื่องปั้นดินเผาของ
ชุมชนบ้านมอญ พบว่า มีความสอดคล้องกับภูมิ
ปัญญาเครื่องปั้นดินเผาที่สืบทอดมาจากรบรรพบุรุษ
การขึ้นรูปด้วยแป้นหมุนและลวดลายที่พบ เป็น
ลวดลายพฤษภา ดอกไม้ ใบไม้ ลายเส้นเรขาคณิต
ลายเจาะฉลุ และภาชนะผิวเรียบไม่มีลวดลาย

จากภาพที่ 12 การตกแต่ง การแกะ
ลวดลายไทย การตัดเจาะหรือฉลุเป็นช่อง และมี
การใช้น้ำดินสีทาสีผิวผลิตภัณฑ์ เป็นลวดลาย
เรขาคณิต ดอกไม้ และข้อความตัวอักษร โดย
รูปแบบที่ผลิตเป็นแบบที่มาจากพ่อค้าคนกลาง
หรือบริษัทส่งออก

3. ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาในเขต
ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

3.1 ภูมิปัญญาด้านการเตรียมดินในเขต
ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีวิธีการเลือกสรรดินเหนียว
ในชั้นดินที่ลึกลงไปจากหน้าดินเปลือกหอย และเศษ
ซากพืช เป็นดินเหนียวที่มีคุณภาพดี มีทรายธรรมชาติ
ปนอยู่ในดินในปริมาณน้อย มีความเหนียวเหมาะ
สามารถปั้นขึ้นรูปได้โดยปราศจากการวด หินปูนซึ่ง
การนำดินขึ้นจากแหล่งดินทำในช่วงฤดูแล้ง นำมา
กองตากทิ้งไว้ให้เพียงพอต่อการใช้ในรูป 3-5 ปี
เป็นอย่างน้อยขึ้นอยู่กับพื้นที่

แหล่งดินของชุมชนเกาะเกร็ดและ
บ้านคลองสระบัว พบว่า เป็นดินเหนียวจากบ่อดิน
ในจังหวัดนครสวรรค์ ส่วนแหล่งดินเหนียวของ
ชุมชนบ้านโคกหม้อ เป็นดินเหนียวในพื้นที่อำเภอ
บางระจัน

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

การเตรียมดินเดิมจะใช้แรงงานคนและวัวควายในการย่ำดิน ปัจจุบันผู้วิจัยพบว่าการเตรียมดิน 2 วิธี คือ แบบเปียก และแบบแห้งแบบเปียก ได้แก่ ชุมชนบ้านมอญและชุมชนเกาะเกร็ดใช้เครื่องนวดดินนวดผสมให้เข้ากัน โดยนำดินมาหมักในบ่อรดน้ำให้ดินนิ่มอย่างน้อย 1-2 คืน แล้วเข้าเครื่องนวดดินจนกว่าจะได้เนื้อดินที่ละเอียดเนียนไม่เป็นก้อนใด ซึ่งชุมชนบ้านคลองสระบัวจะซื้อดินเหนียวที่ผ่านการนวดสำเร็จแล้วจากบ้านเกาะเกร็ดมาใช้ ส่วนชุมชนบ้านโคกหม้อมีวิธีการเตรียมดินแบบแห้ง โดยการนำดินมาตากแดดให้แห้งแล้วเข้าเครื่องบดละเอียดเป็นผงก่อนแล้วจึงนำไปหมักในบ่อรดน้ำให้ดินนิ่มแล้วนวดผสมด้วยมือแบบนวดแบ่งกับดินผงเพิ่มเข้าไปอีกส่วนหนึ่งจนกว่าจะได้เนื้อดินปั้นที่หามาดีนึ่งเหมาะแก่การปั้น หมักทิ้งไว้อีก 2-3 คืนจึงสามารถนำมาปั้นได้

3.2 ภูมิปัญญาด้านการปั้นขั้นรูป ผู้วิจัยพบว่า ทั้ง 4 ชุมชน มีวิธีการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ด้วยวิธีแป้นหมุนไฟฟ้า ปั้นขั้นรูปเป็นรูปทรงของแต่ละชุมชน พบว่า ชุมชนบ้านคลองสระบัว ยังคงอนุรักษ์วิธีการปั้นด้วยมือ ใช้วิธีการตีดินด้วยไม้ตีและหินผสมผสมสานกับการขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน

3.3 ภูมิปัญญาด้านการตกแต่ง พบว่ามีการตกแต่งด้วยวิธีการใช้ลูกกลิ้งกลิ้งลายบนขอบภาชนะ การขีดขีดเป็นลายเส้น การแกะสลัก การปั้นดินติดเป็นลวดลายนูนการใช้สีน้ำดินสีตกแต่ง 3 ลักษณะ คือ 1) การทาสีน้ำดินสีให้เกิดเป็นภาพลาย 2) การทาสีน้ำดินสีบนผิวภาชนะแล้วขีดดินสีออกให้เห็นลายเส้นของเนื้อภาชนะ และ 3) การทาสีน้ำดินสีลงไปในเรื่องที่ขีดขีดเป็นลวดลายไว้ก่อนแล้วขีดดินสีที่เลอะขอบเส้นออกให้เรียบร้อยสวยงาม

3.4 ภูมิปัญญาด้านการเผาและเตาเผา ภูมิปัญญาการผลิตภัณฑ์ ผู้วิจัยพบว่า มีการเผาด้วยเตาพื้น และการด้วยเตาเผาชนิดใช้แก๊สเป็นเชื้อเพลิงการเผา ชุมชนที่เผาด้วยเตาพื้น คือ ชุมชนบ้านมอญ ชุมชนเกาะเกร็ด และชุมชนบ้านคลองสระบัว ชุมชนที่เผาด้วยเตาเผาชนิดใช้แก๊สเป็นเชื้อเพลิงการเผา คือ ชุมชนบ้านโคกหม้อ และชุมชนเกาะเกร็ดมีการใช้เตาเผาชนิดนี้ในบางครั้งเรือน การใช้เตาเผาชนิดแก๊สนี้ได้รับอิทธิพลจากความรู้ด้านเทคโนโลยีจากหน่วยงานภายนอกชุมชนในภาคอุตสาหกรรม นักวิชาการมาให้ความรู้ สนับสนุนในโครงการฝึกพัฒนาอาชีพ พัฒนาคุณภาพการผลิต

การเผาของชุมชนบ้านมอญและชุมชนเกาะเกร็ดด้วยเตาพื้น เป็นวิธีวิธีการเผาแบบดั้งเดิมเช่นเดียวกับรุ่นปู่ย่าตายายทำมาตั้งแต่อดีต ไม่นำมาทำเชื้อเพลิงเป็นไม้เศษไม้ที่ทำได้ในชุมชน และซื้อหัวไม้ปักไม้จากโรงเรื่อไม้ การเรียงงานเข้าเตาจะเข้าเป็นชุด ขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ซ้อนกันให้เต็มเตาเว้นว่างระยะห่างบริเวณช่องไฟสำหรับแห่ฟันและใช้แทงเหล็กข้ออ้อยวางพาดกลางระหว่างช่องไปเพื่อรองรับไม้ฟันช่วยให้เผาไหม้ได้ดีขึ้น ดังภาพที่ 13

การเผางานจะใช้เวลา 3 วัน คือ 1 วัน 1 คืน สำหรับการเผาที่ปากเตาเพื่ออุ่นงานให้ร้อนและเริ่มเผาในหัวเตา 1 วัน 1 คืน ให้งานห้องเผาแรกสุก และการแห่ช่องไฟด้านข้างอีก 1 วัน ให้สุกไปที่ละช่องไฟ อุณหภูมิการเผาอยู่ที่ประมาณ 900 -1000 องศาเซลเซียส

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

ภาพที่ 13 ภาพช่องใส่เชื้อเพลิงด้านข้างเตาและการเผา
ที่มา : ภาณุ พัฒนปณิธิพงศ์. (2558). ถ่ายภาพ

การเผาผลิตภัณฑ์ด้วยเตาเผาชนิดแก๊ส
ชุมชนบ้านโคหม้อ เป็นการเผา 2 ครั้ง ครั้งแรก
เผาที่อุณหภูมิ 750-800 องศาเซลเซียส เพื่อให้
ผลิตภัณฑ์เปลี่ยนโครงสร้างมีความแข็งแรง
ไม่ละลายน้ำเมื่อน้ำเคลือบมาเคลือบผลิตภัณฑ์
ก่อนที่จะเผาครั้งที่ 2 ที่ระดับอุณหภูมิ 1180 –
1200 องศาเซลเซียส

4. การบริหารจัดการของชุมชนเครื่องปั้นดินเผา

การบริหารจัดการของชุมชนผู้วิจัยพบว่า
มีการบริหารจัดการด้าน คุณภาพผลิตภัณฑ์
ทรัพยากรวัตถุดิบ สิ่งแวดล้อม บุคลากร การขาย
การจัดเก็บการขนส่ง และพบว่า ไม่มีการนำการใช้
เทคโนโลยีสารสนเทศสื่อออนไลน์มาใช้ในการทำ
อาชีพเครื่องปั้นดินเผาอย่างเต็มรูปแบบ เนื่องจาก
ขาดความรู้ทักษะในการใช้สื่อและเทคโนโลยีอย่าง
มีประสิทธิภาพ

ด้านคุณภาพสินค้าและทรัพยากรวัตถุดิบ
ผู้วิจัยพบว่า มีการควบคุมกระบวนการผลิตและ

ทรัพยากรวัตถุดิบตั้งแต่การคัดเลือกแหล่ง
ดินเหนียวที่มีคุณภาพ แต่กลับไม่พบว่าชุมชนมี
วิธีการกระบวนการพัฒนาคุณภาพวัตถุดิบให้มี
คุณภาพสูงขึ้นการปั้นขึ้นรูปโดยช่างที่มีฝีมือ
ชำนาญ การเรียงงานในเตาและการเผาที่ถูกวิธี
ขั้นตอนของช่างที่มีประสบการณ์

ด้านสิ่งแวดล้อมพบว่า ชุมชนเครื่องปั้นมี
การดำเนินกิจการด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของ
ชุมชนในการที่จะนำทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชน
มาใช้อย่างระมัดระวังประหยัดการใช้เชื้อเพลิง
อย่างคุ้มค่า และให้ความเคารพเกรงใจซึ่งกัน
และกัน ไม่ทำการสิ่งใดที่จะก่อให้เกิดการรบกวน
หรือสร้างความเดือดร้อนแก่เพื่อนบ้าน ผู้คนใน
ชุมชนมีความเข้าใจในบริบทของชุมชนที่ประกอบ
อาชีพทำเครื่องปั้นดินเผาที่มีควีนพื้นมารบกวน
เพื่อนบ้าน

ด้านบุคลากรพบว่าชุมชนมีการร่วมกลุ่ม
สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ พัฒนาความรู้ทักษะ
ฝีมือ ได้รับการเสริมสร้างบุคลากรจากหน่วยงาน
ราชการที่เกี่ยวข้อง และการไปศึกษาดูงาน
แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนอื่น ๆ

ด้านการขาย การจัดเก็บและการขนส่ง
พบว่า ชุมชนบ้านมอญส่วนใหญ่เมื่อผลิตภัณฑ์
ออกจากเตาจะมีพ่อค้าคนกลางหรือลูกค้าประจำ
มารับขนส่งสินค้าขึ้นรถในวันทำงานออกจากเตา
ส่วนบ้านเกาะเกร็ดบางส่วน (น้อยกว่าร้อยละ 50)
และชุมชนบ้านโคหม้อส่วนใหญ่มีการจะหน่าย
แบบปลีกในลักษณะลูกค้าและนักท่องเที่ยวที่มา
เที่ยวชมซื้อสินค้ากลับไปเป็นของฝากของที่ระลึก
ตั้งโชว์ประดับตกแต่งบ้านเรือนอาคาร

จากการศึกษาวิถีชีวิตของชุมชน
เครื่องปั้นดินเผาในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาผู้วิจัย
ได้สรุปข้อค้นพบ การสืบทอดภูมิปัญญา
เครื่องปั้นดินเผาดังนี้

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

5. การสืบทอดภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผา
ในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

การสืบทอดภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาใน
เขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ผู้สืบทอดภูมิปัญญามี
ความตระหนักในวิถีชีวิตประจำวันของตนเองที่
ดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมอันอุดมสมบูรณ์ด้วย
ทรัพยากรธรรมชาติ วัตถุดิบ ดิน ไม้ฟืน และน้ำ
การสร้างสรรค์ผลงานเครื่องปั้นดินเผาก่อให้เกิด
ประสบการณ์ของตนเองด้วยการเรียนรู้จาก
บรรพบุรุษพ่อแม่ สัมผัสเป็นความรู้และการรู้คิด
จนตกผลึกสามารถจัดปัญหาอุปสรรคผ่านพ้น
ไปได้ เป็นภูมิปัญญาเฉพาะตนที่พร้อมจะเป็น
ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่รุ่นต่อไปด้วยความรักของ
ผู้ถ่ายทอดและผู้สืบทอดรักในสิ่งที่ทำ กล้าและ
อดทน แสวงหา สร้างสรรค์ มีจิตสำนึกและมี
ทักษะ รู้คิดอย่างเหมาะสม มีรายละเอียดดังนี้

1) สภาพแวดล้อมชุมชนเครื่องปั้นดินเผา
ในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามีทรัพยากรธรรมชาติ
อันอุดมสมบูรณ์ด้าน ดิน ป่าไม้ และน้ำ เป็น
สภาพแวดล้อมที่อำนวยความสะดวกอาชีพ
เครื่องปั้นดินเผา ผู้ถ่ายทอดจะต้องสื่อสารให้มี
ความตกผลึกในสภาพแวดล้อมที่เป็นอัตลักษณ์
ของชุมชน และผลที่มาจากภูมิสังคมและสังคม
วัฒนธรรมที่ต่างกันออกไป รูปแบบภาษาชนพื้น
ของสังคมวัฒนธรรมภูมิภาคต่าง ๆ การผลิต
ภาษาชนพื้นเผ่าจากทรัพยากรธรรมชาติที่ทำมาจาก
วัตถุดิบที่มีอยู่ในพื้นที่สังคมนั้น สภาพภูมิศาสตร์ที่
แตกต่าง ปริมาณแร่ธาตุในเนื้อดินที่ถูกนำมาปั้น
จึงมีความแตกต่างกันลักษณะคุณสมบัติทาง
กายภาพ มีความเหนียว ความหยาบละเอียดของ
เนื้อดิน และสีสันทัน มีความแตกต่างกันออกไป
รวมถึงประเพณี ความเชื่อวิถีชีวิตในแต่ละสังคม
แต่ละภูมิภาค

2) ประสบการณ์และการรับรู้ การถ่ายทอด
ภูมิปัญญาผู้ถ่ายทอดเป็นผู้ที่มีประสบการณ์
เฉพาะตน มีการสร้างเสริมประสบการณ์เฉพาะตน
เรียนรู้ประสบการณ์ชีวิตจากการรับรู้ การเห็น
การพิจารณาวิเคราะห์ การปฏิบัติสะสมประสบการณ์
ให้มีความเข้าใจแตกฉานในภูมิปัญญาเรื่องราวที่
สามารถนำไปถ่ายทอดให้ผู้เรียนรู้ได้ ซึมซับรับรู้
เข้าใจในประสบการณ์นั้นได้โดยตรง

3) การเรียนรู้การเรียนรู้หาคำตอบ
โดยมิได้ตั้งเป้าว่าต้องได้คำตอบที่ถูกต้องเพียง
คำตอบเดียว แต่ต้องสนใจในกระบวนการที่มี
ความหลากหลายด้วย มุ่งเน้นหลากหลายวิธีและได้หลากหลาย
คำตอบเป็นการเรียนรู้อย่างมีพลังที่จะขับเคลื่อนให้
ก้าวไปข้างหน้าและติดตัวไปตลอดชีวิต เนื่องจาก
การถ่ายทอดหรือการสอนมิใช่เพียงการถ่ายทอด
ความรู้เพียงอย่างเดียว การถ่ายทอดหรือการสอน
ต้องมีกระบวนการเรียนรู้ควบคู่ไปกับเนื้อหาหรือ
ตัวความรู้ซึ่งผู้ถ่ายทอดและผู้เรียนรู้จะเป็นผู้ที่
ร่วมกันสร้างความรู้ใหม่ๆไปพร้อม ๆ กันอย่างต่อเนื่อง

4) ความรู้และการรู้คิดผู้ถ่ายทอดและ
สืบทอดมีความรู้ วิธีการขั้นตอนการถ่ายทอดที่
เหมาะสมและการรู้คิด รู้เหตุมีความรู้ในเหตุปัจจัย
ที่จะก่อให้เกิดผลตามมา รู้ผล รู้ถึงผลที่เกิดขึ้นมา
จากเหตุใด รู้ตน รู้ตัวว่าในขณะนั้นมีบทบาทหน้าที่
อะไรควรจะทำรู้ประมาณ มีความรู้จักพอประมาณ
รู้วิธีประเมินให้อยู่ในความพอเหมาะพอประมาณ
พอสมควร รู้กาล รู้เวลาว่าช่วงใดเหมาะสมควรจะ
กระทำสิ่งใด รู้สังคม ว่าสังคมขณะปัจจุบันมี
สถานการณ์เป็นอย่างไร เกิดอะไรขึ้นหรือมีการ
เปลี่ยนแปลงอะไรอย่างทำไม รู้บุคคล รู้ความเป็น
ปัจเจกบุคคล เข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

5) ภูมิปัญญาผู้ถ่ายทอดมีประสบการณ์เฉพาะตนได้จากรับรู้เรียนรู้ปฏิบัติสั่งสมตกผลึกจนภูมิปัญญาเฉพาะตนเป็นภูมิปัญญาที่หลอมรวมผสมผสานไม่แยกออกจากกันของประสบการณ์ความรู้ สิ่งที่อยู่และสามารถนำไปปฏิบัติได้ความฉลาด ไหวพริบความสามารถในการหาคำตอบ ความเข้าใจ มีความกระจำงชัดอธิบายได้ชัดเจนสามารถหาคำตอบ หากกระบวนการวิธี เทคนิคขั้นตอนที่จะจัดปัญหาที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิต

6) ความรักผู้ถ่ายทอดและผู้สืบทอดมีความรัก รักใน ศา ส ต ร์ ใน ภู มิ ป ญ ญา เครื่องปั้นดินเผา รักในทุกกระบวนการของการเรียนรู้ความรักที่จะเรียนรู้ รักที่จะแสวงหาความรู้ รักที่จะสร้างสรรค์ ให้ความรักเป็นอาวุธที่จะนำทางและต่อสู้ในสิ่งที่ถูกต้องที่ควรทำ รักที่จะทำในสิ่งที่ถูกต้อง รักที่จะอดทนอดทนทำสิ่งนั้นจนสำเร็จ

7) แสวงหาผู้สืบทอดภูมิปัญญามีการฝึกฝนการเป็นผู้แสวงหา ค้นหาตัวตน แสวงหาความชอบ รักและอดทนที่จะแสวงหาคำตอบ ใฝ่รู้หาสิ่งใหม่มานำเสนอสังคม

8) กล้าและอดทนผู้ถ่ายทอดและผู้สืบทอดมีความกล้าและอดทน กล้าที่จะทำ ความกล้า

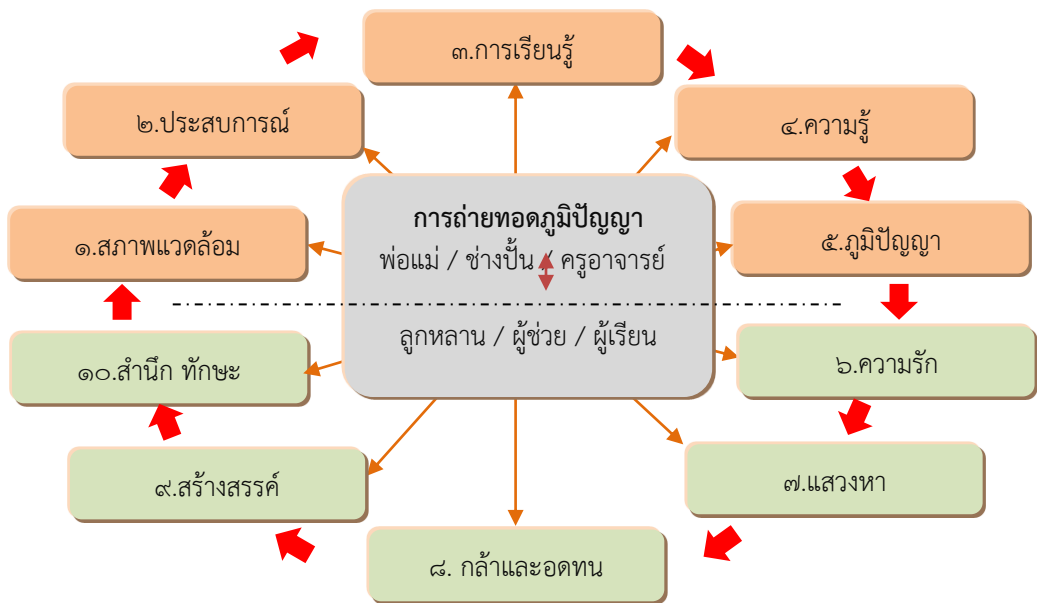
ทำในสิ่งที่ถูกต้องที่ควรอดทนทำให้สำเร็จด้วยความเพียรพยายาม

9) สร้างสรรค์ ผู้สืบทอดมีความคิดสร้างสรรค์ มีการคิดนอกกรอบ การคิดนอกกรอบได้จะต้องมีความรู้ในกรอบเสียก่อนแล้วจึงสามารถคิดนอกกรอบสร้างสรรค์สิ่งใหม่ได้

10) สำนึก ทักษะผู้สืบทอดมีจิตสำนึกคุณธรรมจริยธรรม มีน้ำใจที่ก่อเกิดคุณค่าต่อสิ่งที่กระทำอยู่ขณะนั้นสำนึกเคารพแก่ผู้ถ่ายทอด และผู้สืบทอดต้องมีทักษะที่ติดตัวไปในอนาคต ทักษะที่ไม่ใช่แค่ความสามารถ ฝีมือหรือความประณีต แต่เป็นทักษะการเรียนรู้ การฟัง การคิด การอ่าน การเขียน มีทักษะการเรียนรู้ที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรม ซึ่งเราจะต้องเตรียมคนรวมถึงตัวเราเองด้วยว่าจะต้องพร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว พลิกผันคาดไม่ถึง จึงต้องมีทักษะการเรียนรู้และทักษะการปรับตัวทักษะสร้างสรรค์ ทักษะสื่อสารและเทคโนโลยี ทักษะชีวิต ทักษะการเป็นโค้ช พร้อมที่จะเป็นผู้อำนวยการเรียนรู้พร้อมเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาต่อไป ดังภาพที่ 14

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

ภาพที่ 14 ภาพการถ่ายทอดและการสืบทอดภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผา
ที่มา : ภาณุ พัฒนปณิธิพงศ์. (2559).

สรุปผล

การศึกษาวิถีชุมชนกับการสืบทอดภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาในเขตกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ข้อค้นพบสรุปผลได้ว่า วิถีชุมชนมีอัตลักษณ์เฉพาะบ่งบอกความเป็นตัวตนของชุมชนที่ส่งผ่านในรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา ในมิติ 1) วิถีชุมชนเครื่องปั้นดินเผามีความผูกพันกับประวัติศาสตร์ชุมชน มีคติความเชื่อพิธีกรรมในการทำเครื่องปั้นดินเผาจากรุ่นสู่รุ่น 2) รูปแบบภาษาชนมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผา 3) การบริหารจัดการของชุมชนมีพลังแห่งการอนุรักษ์และความสามัคคีได้เห็นถึงการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสู่การสืบทอดของชนรุ่นหลังความรักความภาคภูมิใจและห่วงแหนภูมิปัญญาของชุมชนที่แสดงออกมาในวิถีชีวิต การประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มเข้าสังคม

ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ล้วนเป็นปรากฏการณ์ที่ยังมีการสืบทอดให้เห็นในชุมชนเครื่องปั้นดินเผาในเขตกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ด้วยความตระหนักและสำนึกที่มุ่งหวังเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาและทรัพยากรสภาพแวดล้อมของชุมชนไว้ให้ลูกหลานได้เรียนรู้และดำรงชีพสืบไป

1. วิถีชุมชนเครื่องปั้นดินเผามีความผูกพันกับประวัติศาสตร์ชุมชน มีคติความเชื่อพิธีกรรมในการทำเครื่องปั้นดินเผา

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพการวิจัยการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

ตารางที่ 1 แสดงสรุปผลวิถีชุมชนเครื่องปั้นดินเผาในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

ชุมชน	ประวัติศาสตร์ชุมชน	วิถีชีวิตชุมชน	คติความเชื่อพิธีกรรม
บ้านมอญนครสวรรค์	เป็นชุมชนชาวเชื้อสายมอญที่มีบรรพบุรุษอพยพย้ายถิ่นทำกินมาจากปากเกร็ดนนทบุรี ปัจจุบันสืบทอดเป็นรุ่นที่ 4	การได้เรียนรู้ด้วยตนเองจากพบเห็นทุกวัน การถูกใช้ให้ทำตั้งแต่เด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ สร้างครอบครัวใหม่	การบูชาขอมาพระแม่ธรณี แม่ย่านาง จัดทำปีละครั้งในช่วงก่อนเข้าฤดูฝน
บ้านโคกหม้อสิงห์บุรี	สมัยอยุธยาตอนต้น ช่างปั้นเชื้อสายจีนที่เป็นราชทูต การกวาดต้อนผู้คนจากกรุงสุโขทัย การอพยพผู้คนมาผลิตเครื่องปั้นดินเผาบรรจุสินค้าส่งออกไปยังต่างประเทศ เจริญรุ่งเรืองราว 400 ปี ชุดค้นพบเตาเผาโบราณ ปี 2530 ปี 2538 อบรมพื้นที่ฟูสร้างอาชีพเครื่องปั้นดินเผาอีกครั้ง	ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยดินป่าไม้ และแหล่งน้ำตั้งบ้านเรือนและเตาเผาอยู่ในบริเวณริมแม่น้ำลำคลอง	พิธีการวางมงคลเตา ในการสร้างเตาขึ้นใหม่
บ้านคลองสระบัวอยุธยา	ชาวเชื้อสายมอญสืบทอดปัจจุบันสืบทอดเป็นรุ่นที่ 4	เพื่อสะดวกแก่การขนส่งค้าขายกับชุมชนภายนอกต่างถิ่น	การเซ่นไหว้เตาเผาประจำปีหรือ
บ้านเกาะเกร็ดนนทบุรี	เป็นชุมชนชาวเชื้อสายมอญที่อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 ปัจจุบันสืบทอดเป็นรุ่นที่ 4	มีพัฒนาการเครื่องปั้นดินเผากับรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาในอดีต	ตามแต่โอกาสความต้องการของเจ้าของเตา

2. รูปแบบภาชนะมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

ตารางที่ 2 แสดงสรุปผลรูปแบบภาชนะเครื่องปั้นดินเผาในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

ชุมชน	รูปแบบดั้งเดิม	รูปแบบปัจจุบัน	ประเภทเนื้อผลิตภัณฑ์
บ้านมอญนครสวรรค์	ภาชนะบรรจุของเหลว เครื่องใช้ในครัว หุงต้มอาหาร โอ่ง อ่าง หม้อ กาน้ำ	กระถาง ภาชนะตกแต่งสวน	เอิร์ทเท็นแวร์ ชนิดไม่เคลือบ
บ้านโคกหม้อสิงห์บุรี	ภาชนะบรรจุของเหลว เครื่องใช้ในครัว ไหสีหู ท่อน้ำประปา คนที คนโท	ไหสีหู คนที คนโท	สโตนแวร์ ชนิดมีเคลือบและไม่เคลือบ
บ้านคลองสระบัวอยุธยา	หม้อ แกงหม้อยา หม้อทะนง กาน้ำเตาเชิงกราน	ของจิว หม้อดินเผา เตาชิงกราน ขนาดจิว	เอิร์ทเท็นแวร์ ชนิดไม่เคลือบ
บ้านเกาะเกร็ดนนทบุรี	หม้อน้ำลวดลายวิจิตร (เครื่องบรรณาการ) ภาชนะเครื่องใช้ในครัวเรือน ครก อ่าง โอ่ง หม้อแกง หม้อยา หม้อตาล	ของที่ระลึก ถ้วยแก้ว กาแฟ นาฬิกา โคมไฟ ลวดลายวิจิตร	เอิร์ทเท็นแวร์ ชนิดไม่เคลือบ

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

ตารางที่ 3 แสดงสรุปผลภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

ชุมชน	การเตรียมดิน	การขึ้นรูป	การตกแต่ง	การเผาและเตาเผา
บ้านมอญนครสวรรค์	มีแหล่งดินในหมู่บ้าน เตรียมดินด้วยวิธีราดน้ำหมักดิน 1-2 คืบ เข้าเครื่องนวดรีดดิน พักไว้ 1 คืบ เข้าเครื่องนวดซ้ำก่อนนำไปขึ้นรูป	ขึ้นรูปด้วยมือ แป้นหมุน แบบพิมพ์อัด	ชุดขีดลาย ลูกกลิ้ง ประทับ	เตาพื้น เเผาอุณหภูมิ 900-1000 °C
บ้านโคกหม้อสิงห์บุรี	มีแหล่งดินในหมู่บ้าน เตรียมดินด้วยวิธีตากให้แห้งเข้าเครื่องบดดินเป็นผง ผสมน้ำหมักในบ่อ 1-2 คืบ นำขึ้นมา นวดผสมกับดินผง นวดด้วยมือ	แป้นหมุน	ไม่มีลวดลาย เคลือบสีน้ำตาล	เตาแก๊ส เเผาครั้งแรกที่ 750-800 °C ครั้งที่ 2 อุณหภูมิ 1200 °C
บ้านคลองสระบัวอยุธยา	ใช้ดินปั้นที่ผสมสำเร็จแล้วจากเกาะเกร็ด	ขึ้นรูปด้วยมือ ใช้หินตุ้ม/ไม้ตี	ไม่มีลวดลายและลายจากไม้ตี	เตาพื้น เเผาอุณหภูมิ 900 °C
บ้านเกาะเกร็ดนนทบุรี	ใช้ดินจากแหล่งนครสวรรค์และปทุมธานี เตรียมดินด้วยวิธีราดน้ำหมักดิน 1-2 คืบ เข้าเครื่องนวดรีดดิน พักไว้ 1 คืบ เข้าเครื่องนวดซ้ำก่อนนำไปขึ้นรูป	ขึ้นรูปด้วยมือ แป้นหมุน	แกะสลักชุดขีดลาย ลูกกลิ้ง ประทับ ฉลุ	เตาพื้น และเตาแก๊ส เเผาอุณหภูมิ 900-1000 °C

ตารางที่ 4 แสดงสรุปผลการบริหารจัดการกิจการเครื่องปั้นดินเผาในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

ชุมชน	ด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์	ด้านบุคลากร	ด้านการจำหน่าย การขนส่ง และการจัดเก็บ	เทคโนโลยีสารสนเทศ
บ้านมอญนครสวรรค์	คัดเลือกคุณภาพดินก่อนนำมาใช้ คุมคุณภาพเนื้อดินปั้นความละเอียดเนียนเป็นเนื้อเดียวกันไม่มีสิ่งเจือปนการปั้นการเผา	การคัดเลือกช่างปั้นที่มีฝีมือมีคุณภาพ การสังเกตปัญหาและการฝึกพัฒนาฝีมือจากผู้ช่วยช่างปั้น การศึกษาดูงาน	ขายส่ง ลูกค้าประจำมารับที่โรงงานและมีหน้าร้านริมถนนในหมู่บ้าน จัดเก็บเป็นชุดซ้อนเล็กกลางใหญ่	ไม่มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต สื่อดิจิทัลออนไลน์ในการช่วยจัดเก็บข้อมูลและการขาย
บ้านโคกหม้อสิงห์บุรี			ขายปลีกร้านจำหน่ายในแหล่งเตาเผาโบราณ	
บ้านคลองสระบัวอยุธยา			ทำเมื่อมีการสั่งซื้อจำหน่ายปลีกเมื่อมีการออกงานสาธิต	
บ้านเกาะเกร็ดนนทบุรี			ขายปลีกและส่ง มีหน้าร้านในบริเวณโรงเรียน มีลูกค้าประจำมารับ และนักท่องเที่ยว	

อภิปรายผล

การศึกษาวิถีชุมชนกับการสืบทอดภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ได้ข้อค้นพบว่า ชุมชนเครื่องปั้นดินเผาในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามีอัตลักษณ์เฉพาะชุมชนที่สั่งสมและถูกถ่ายทอดจากพ่อแม่สู่ลูกหลานทั้งด้านวิถีทำ

และวิถีคิด การทำเครื่องปั้นดินเผาในระยะเริ่มแรกเป็นแบบงานหัตถในครัวเรือน มีแรงงานเป็นสมาชิกในครอบครัว พ่อแม่ลูกและเครือญาติร่วมกันประกอบอาชีพเครื่องปั้นดินเผา ปัจจุบันมีทั้งการรวมกลุ่มกันทำได้ผลตอบแทนเป็นค่าแรงและการร่วมทุนการแบ่งผลกำไร การพัฒนาได้รับ

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

ความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนเอง และการส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้มีการอนุรักษ์ภูมิปัญญา เปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท่องเที่ยววิถีถิ่น เป็นศูนย์เรียนรู้ของเยาวชนสถานศึกษาในชุมชน มิได้มีจุดประสงค์หลักของการสร้างสรรค์ภาชนะเครื่องปั้นดินเผาเพื่อเป็นเครื่องใช้จำเป็นในวิถีชีวิตของผู้คนในปัจจุบันเพียงอย่างเดียว แต่เพื่อการท่องเที่ยว เพื่อการเรียนรู้ของเยาวชน

ชุมชนที่มีความโดดเด่นมากที่สุด คือ ชุมชนเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เนื่องจากรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่มีอัตลักษณ์เฉพาะคงไว้ซึ่งภูมิปัญญาเรื่องราวความเป็นมาความประณีตของช่างปั้นที่ถูกปลูกฝังว่าการสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องบรรณาการ เป็นการฝากฝีมือไว้ในแผ่นดิน จึงมีความวิจิตรตรงตามประณีตสุดฝีมือไม่ซ้ำแบบใคร และเนื่องจากมีที่ตั้งอยู่ในแหล่งชุมชนสถานท่องเที่ยวอยู่ใกล้กรุงเทพประชาชนนักท่องเที่ยวเข้าถึงชุมชนได้ง่ายสะดวก มีประเพณีวัฒนธรรมชุมชนที่ยึดถือปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง กลายเป็นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนที่นำมาใช้สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์และบริการด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท่องเที่ยววิถีถิ่นไทยมีรูปแบบภาชนะเครื่องปั้นดินเผาที่แปรเปลี่ยนไปจากเดิม ที่เป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน กลายเป็นของใช้สอยประดับตกแต่งของฝากของที่ระลึก เป็นภาพลักษณ์หรือภาพแทนของจังหวัด สอดคล้องกับปรมินท จารูวร (2559 : 16) ที่กล่าวถึงสินค้าวัฒนธรรมไว้ว่า เมื่อเราซื้อสินค้ามาบริโภคนั้นสิ่งที่เราได้มานั้นมิได้มีแต่เฉพาะตัวสินค้าที่สนองความสุข ความพอใจในการบริโภคเท่านั้น หากยังได้ “วัฒนธรรม” ที่ฝังตัวอยู่ในสินค้านั้นด้วย แต่ละประเภทมีระดับความเข้มข้นไม่เท่ากัน บางประเภทอาจไม่มีความชัดเจนแต่บางประเภทอาจมีความชัดเจน

พัฒนาการด้านรูปแบบและวิธีการผลิตของชุมชนเครื่องปั้นดินเผาในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามีความเปลี่ยนแปลงไปที่ละเล็กทีละน้อย ในด้านรูปแบบ รูปทรง ด้านเทคนิควิธีการผลิต วิธีการการตกแต่งลวดลายและสี มีสาเหตุมาจากความรู้เทคโนโลยี ที่มีวัสดุ อุปกรณ์เครื่องมือที่หลากหลายขึ้น ทำให้สะดวก รวดเร็ว และเพิ่มความหลากหลายได้เช่น การใช้แผ่นพลาสติกตัดเป็นแม่แบบลวดลายที่มีขนาด รูปร่างที่ชัดเจนแตกต่างกันตามความต้องการของลูกค้า ทำให้รวดเร็วขึ้น เป็นผลของกระแสความต้องการกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปเร็ว แบบของลวดลายจึงต้องปรับเปลี่ยนไปได้ทัน การฝึกอบรมฝีมือของช่างอาจทำให้เกิดความล่าช้าและไม่ตรงตามความต้องการของลูกค้าได้ในเวลาอันรวดเร็ว ส่วนการเผามีการปรับเปลี่ยนวิธีการเผาเพียงเล็กน้อยเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงรูปร่างและขนาดของเตาเผาที่มีขนาดและรูปร่างเตา ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากเตามังกรของจังหวัดราชบุรีที่ใช้เผาอ่างมังกร ซึ่งมีช่องสำหรับใส่ไม้ฟืนเพื่อเพิ่มความร้อนในส่วนท้ายของเตา และเป็นช่วงสุดท้ายของการเผา

การพัฒนาของชุมชนเครื่องปั้นดินเผาอีกภาคส่วนหนึ่งมาจากการที่ผู้ประกอบการบางรายเข้าถึงการส่งเสริมสนับสนุนให้ความรู้จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ด้านมาตรฐาน ด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับตัวของผู้ประกอบการให้เข้ากับยุคสมัยนิยม โดยยังคงอนุรักษ์รูปแบบและวิธีการของภูมิปัญญาเดิมไว้ให้เยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ซึ่งเท่ากับว่ายังมีการทำในรูปแบบและกรรมวิธีการเดิมแต่จะมีการปรับเปลี่ยนไปที่ละน้อย ส่วนผู้ประกอบการที่ปรับตัวไปตามกระแสความมุ่งเน้นรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาที่มีความแปลกใหม่ตรงความต้องการของลูกค้า มีแนวคิดเชิงธุรกิจไม่ยึดติดกับพื้นที่และประวัติศาสตร์ชุมชนที่

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

สามารถเลือกกลุ่มลูกค้า การเลือกทำเลที่ตั้งที่ผู้คน
ผู้บริโภคเข้าถึงได้ง่ายกว่าเมื่อเทียบกับการอยู่ใน
พื้นที่ชุมชนดั้งเดิม

คติความเชื่อพิธีกรรมในการทำ
เครื่องปั้นดินเผาในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาล้วนมี
คติความเชื่อให้ความเคารพในครูบาอาจารย์
เห็นได้จากการทำพิธีขอขมาพระแม่ธรณี
พระภูมิเจ้าที่ประจำปี ณ บริเวณ บ่อดินของ
หมู่บ้าน การบอกกล่าวขอขมาพระแม่ธรณีปีละ
1 ครั้ง การทำพิธีการวางมงคลเตา จำทำครั้งแรก
เมื่อสร้างเตา การเซ่นไหว้บูชาแม่ย่านางเตา
สามารถทำได้ตลอดเวลาในการเผาแต่ละครั้งหรือ
อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง แล้วแต่ความสะดวก
เหมาะสมของผู้ประกอบ

การบริหารจัดการของชุมชนมีพลังแห่ง
ความสามัคคี เอื้อเฟื้อแบ่งปันกันในชุมชน เคารพ
ซึ่งกันและกันทั้งด้านความอาวุโสและการยอมรับ
ในกฎระเบียบของชุมชน ดำเนินกิจการบน
พื้นฐานการรักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของ
ชุมชนในหมู่บ้าน ทั้ง ดิน ไม้พื้และน้ำ

การสืบทอดภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาใน
เขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พบว่า ผู้ถ่ายทอดและ
สืบทอดภูมิปัญญามีวิธีการและมีความตระหนักถึง
ภูมิปัญญา และข้อพิจารณา 10 ประการ ได้แก่
สภาพแวดล้อม ประสบการณ์ การเรียนรู้ ความรู้
ภูมิปัญญา ความรัก แสวงหา กล้าและอดทน
สร้างสรรค์ และสำนึก ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าว
ของ วิรุณ ตั้งเจริญ (2552 : 101) ที่กล่าวว่า
ภูมิปัญญาของแต่ละบุคคลขึ้นอยู่กับสภาพการรู้คิด
เกิดจากจิตใต้สำนึกและจิตไร้สำนึกสภาพแวดล้อม
เจตจำนงมุ่งมั่นที่จะเดินทางไปสู่เจตจำนงนั้น
หลอมรวมประสบการณ์ตรงและประสบการณ์
อ้อม สภาพการณ์แสดงออกทั้งที่ผสานกันระหว่าง
IQ และ EQ หรือสติและปัญญา นั่นคือหลักสำคัญ

ของการตระหนักรู้และสำนึกถึงภูมิปัญญาใน 10
ประการดังที่กล่าวไว้ ซึ่งยังสอดคล้องกับ
รจนา จันทราสา (2558 : 28) ที่กล่าวถึงคติ
ความเชื่อพิธีกรรมประเพณี ที่สัมพันธ์กับ
การดำรงชีวิตความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ชาวบ้าน
นับถือพระแม่ธรณีเจ้าที่ เคารพบูชาในการทำ
การค้าสิ่งใดให้รักษาคุ่มครองไม่ให้เกิดอันตราย
ความเสียหายกับร่างกายและทรัพย์สิน

ข้อเสนอแนะ

ภาชนะดินเผา วิถีชีวิตและการสืบทอดภูมิ
ปัญญาเครื่องปั้นดินเผาที่พบ ความเป็นอัตลักษณ์
เฉพาะชุมชนควรส่งเสริมสนับสนุนการสร้าง
ช่างรุ่นใหม่มีความตระหนักถึงการอนุรักษ์ เพื่อ
เรียนรู้ควบคู่ไปกับการสร้างสรรค์พัฒนาต่อยอดให้
เหมาะสม ตอบรับวิถีชีวิตของผู้คนในยุคสมัย
ปัจจุบัน โดยเฉพาะในด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์
ด้านภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาควรต่อยอดศึกษา
บูรณาการร่วมกับวัสดุหัตถกรรมอื่น ๆ ให้มี
ความร่วมสมัยในยุคดิจิทัล และมีความหลากหลาย
ความเป็นปัจเจก

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยเรื่อง เครื่องปั้นดินเผาในเขต
ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ได้รับการสนับสนุน
ทุนอุดหนุนการวิจัย จากสำนักงานคณะกรรมการ
วิจัยแห่งชาติ (วช.) ประเภทบัณฑิตศึกษา
(ปริญญาเอก) ประจำปีงบประมาณ 2559 ผู้วิจัย
ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

References

- Komol Rukwong. (1995). **Research kiln and pottery River to conserve and preserve the arts and Antiquities of singburi**. Department of pottery. Faculty of Industrial Technology Rajabhat Institute.
- Ministry of Culture. (2009). **Culture Thailand**. Bangkok: Amarin Printing And Publishing.
- National Social and Economic Development Plan No. 11 (2012-2016 BC).
- Phisan Boonphook. (2012). **Nonthaburi pottery**. Nonthaburi: Department of Informatics, University of Sukhothai Thammarat Kingdom.
- Phoa Leangsook. (2014). Interview with Mr. Panu Pattanapanithipong on December 24, 2014.
- Poramint Jarworn. (2016). **Folklore tour. Cultural Village of Nhongkhao culture community Karnchanaburi**. Bangkok: Printing Chulalongkom University.
- Praphatsorn Sewikul. (2005). **From Houngho to Chao Praya**. Bangkok: Amarin Printing And Publishing.
- Rosjana Chandhasa. (2015). Vetiver handicraft products Lue ethnic identity, cultural study of Phayao. **Research and development Soun Sunandha Rajabhat university**. Bangkok: A great wit. 7 No. 1 last year from January to June 2015. Pages 15-48.
- Sayan Praichanjitr. (2008). **Archaeological wares Siam Kiln Nan and Phayao**. Nakhonphathom: Research and development. Silpakorn University.
- Srisak Wanliphodom. (2012). **Social river basins: the development and transformation**. Lek - Praphai Wiriyanan Foundation. [Online]. Retrieved on 25 March 2558. Access from [http:// www. Lek-prapai.org/](http://www.Lek-prapai.org/).
- Strategic Research of No. 8 (2012 to 2016 BC.)
- Winai Rodjay. (2001). **The culture of historical development Identity and wisdom of singburi**. Bangkok: Bangkok teachers.
- Wiroon Tangcharean. (2009). **Vision and Culture series Yasujiro key element**. Bangkok: Srinakharinwirot University.